

«PÀTRIA» I LES RELACIONS NORD-CATALANES DE JACINT VERDAGUER

August BOVER i FONT

En comparació amb el Principat, podem dir que la Renaixença nord-catalana duu un retard d'una cinquantena d'anys. La recuperació econòmica que es va experimentar al nord no va ser de base industrial sinó agrícola —el conreu de la vinya—, amb una total dependència del mercat francès, especialment del parisenc, que es va veure reforçada amb l'arribada del ferrocarril a Perpinyà el 1858. «Aquesta supeditació a necessitats forasteres (...), explica la fragilitat del moviment literari i lingüístic dels anys vuitanta. La crisi del vi que comença amb el nou segle ho palesa. Sense crisi del vi i tot, però, la Renaixença rossellonesa portava en ella mateixa el germen de la seva destrucció, ja que orientava econòmicament (i doncs lingüísticament) el país cap al nord i n'accentuava la francesització (...). Per això la Renaixença rossellonesa no es va desenvolupar i no va desembocar en presa de consciència política com al Principat», d'acord amb la síntesi de Pere Verdaguer.¹ L'establiment de l'escola primària obligatòria —en francès, no cal dir-ho— en aquesta mateixa època no va fer sinó reblar el clau. Més o menys conscients de tot això, els escriptors nord-catalans d'aquell temps, encapçalats per Justí Pepratx, es van acostar als seus col·legues del sud —començant per Jacint Verdaguer— a la recerca del seu suport i d'un prestigi per a la literatura autòctona. D'aquests contactes, que mai no s'havien interromput totalment² però que fins llavors s'havien produït en comptades ocasions, en naxeran lligams d'amistat i de solidaritat, i per a bona part dels escriptors del Principat representaran també una nova possibilitat de reforçar el regionalisme moderat i catòlic.³

* * *

Quan a Jacint Verdaguer se li va manifestar l'anèmia cerebral, el 1873, el seu amic Jaume Collell va proposar-li de fer una excursió per veure si es guaria de la malaltia. Però la darrera carlinada feia perillós l'accés a les zones muntanyoses del Principat i Collell va suggerir de visitar el Rosselló i el Conflent, «on d'altra banda podrien entrevistar-se amb amics que hi tenia, sacerdots fugitius de Barcelona, entre ells Josep Torras i Bages»,⁴ el qual s'havia refugiat a Vinçà ran dels avalots de la proclamació de la Primera República espanyola. Segons Casacuberta, l'excursió va realitzar-se entre el 8 i el 25 de setembre. Collell, el seu company de viatge, que després va publicar diversos escrits sobre aquesta primera estada de Verdaguer a la Catalunya

del Nord,⁵ explica que el dolor no abandonava el seu amic, «i sols vaig veure llampeguejar lo desig en sa esmortuïda mirada, quan des de Prades contemplàrem la magestuosa tossa del Canigó: "M'agradaria de pujar-hi", digué en un moment d'entusiasme que el mal feia apagar de seguida (...)».⁶ Els anys 1879 i 1880, acompanyant Claudi López, el seu protector, va sojornar als banys de la Presta (Alt Vallespir). D'allí estant va fer diverses excursions —entre les quals l'anhelada ascensió al Canigó—, es va dedicar a l'arreglada de material folklòric i va començar a projectar el seu poema canigonenc. La descoberta del paisatge i de la realitat nord-catalana, però, ja van començar a donar fruits tot seguit, tal és el cas del poema *La barretina*, subtitulat «Cançó de l'últim barretinayre de França», que datat el 1880, i dedicat a Joaquim Vayreda, clou el volum *Pàtria*:

(...)

Catalana es esta terra,
los vilatges catalans,
català lo pla y la serra,
més de França's habitants.
Canigó de blanca vesta
diu: —No entench la parla aquesta,—
Lo Pirineu li contesta:
—¡Ni'ls d'ací son com abans!—
So barretinayre
de Prats de Molló;
me diuen cantayre,
mes no canto gayre,
mes no canto, nó.⁷

Aquestes estades enllà de la frontera estatal —que Verdaguer repetirà sempre que en tindrà ocasió— li van permetre també la coneixença i el contacte amb alguns dels homes de lletres nord-catalans,⁸ com el canonge Josep Bonafont, l'excursionista i escriptor Carles Bosch de la Trinxeria,⁹ l'erudit militar Antoni Puiggarí,¹⁰ o l'esmentat Justí Pepratx, amb qui va lligar una gran amistat que no va defallir ni en els moments difícils —només cal repassar l'epistolari— i amb qui la tardor de 1881 va fer una excursió a Sant Pau de Fenollet, al pont de la Fou i a Sant Antoni de Galamús.¹¹ Precisament aquest any 1881 va ser el de l'aparició de l'estudi de Josep Tolrà de Bordas: *Une épopée catalane au XIXe. siècle, l'Atlantide de don Jacinto Verdaguer*,¹² l'any següent, el 1882, i convidat per Verdaguer, Josep Tolrà va participar en una excursió a Poblet i Santes Creus en honor dels poetes valencians.¹³

Però tot i que el filòleg i impressor Josep Tastú¹⁴ i el gramàtic Pere Puiggarí¹⁵ —oncle del corresponsal de Verdaguer Antoni Puiggarí— coneixien els poemes de «Lo Gayter del Llobregat» des de pocs anys després de la seva publicació en forma de llibre (Barcelona 1841), no és possible d'establir-hi cap relació amb els poetes de la Renaixença nord-catalana. Les primeres obres, doncs, es produeixen absolutament al marge d'allò que es publicava a

Barcelona. Em refereixo als poemes de Pere Courtais, mestre d'escola a Portvendres, autor de *Flors del Canigó* (1886)¹⁶ i *Dolçuras* (1874); Francesc Rous, rector de Banyuls, que va publicar *Catalanas d'Estagell y d'altres endrets* (1870) i *Catalanas y catalanadas* (1873),¹⁷ el també prevere Gabriel Boixeda, autor de més d'un centenar de faules;¹⁸ i, sobretot, Josep Bonafont, conegut també amb el pseudònim de «Lo Pastorellet de la Vall d'Arles», que va ser canonge de Perpinyà i que el 1882 va publicar *Las bruxas de Carançà...*, d'Antoni Jofre,¹⁹ rector de Montalbà, i posteriorment va reunir la primera antologia de poetes nord-catalans amb el títol de *Garbèra catalana* (1884).²⁰

És precisament Josep Bonafont qui, en el pròleg *Cúrta enrahonáda*, de la seva edició de l'obra d'Antoni Jofre, després de constatar que el Rosselló no compta amb una quantitat d'escriptors notables semblant a la del Lluenguadoc, es pregunta: «mes d'hont vé la nostra pobresa sinó del manco d'una associació ben ordenada, del manco d'un impuls?», i exclama: «Que s'alsia al mitj de nosaltres en home capás de se posar al nostre cap y la resurrecció del catalá es una cosa acumplida!». El repte va ser recollit pel notari Justí Pepratx,²¹ nascut a Ceret (Vallespir), el 6 de maig de 1828, al si d'una vella família «gavatxa», bonapartista —el seu pare, que procedent de l'Aude va establir-se a Ceret i després a Perpinyà, es deia Joan Napoleó— i catòlica fervorosament practicant. Justí Pepratx va ser un personatge influent en la societat perpinyanesa del seu temps, les seves qualitats humanes i els seus sentiments cristians el van dur a ocupar càrrecs municipals, financers, econòmics i hospitalaris: va ser elegit tres vegades membre del Consell Municipal de Perpinyà, va ser Jutge del Tribunal de Comerç, administrador de la Caixa d'Estalvis, administrador del Banc de França d'ençà que hi va haver sucursal a Perpinyà, administrador dels Hospicis civils, membre del Consell d'Higiene, membre del Comitè de Protecció dels Infants, membre del consell d'administració del Comici Vitícola, etc. Però, per damunt de tot, Pepratx va treballar pel desvetllament de l'ànima catalana del Rosselló. Acompanyant de Verdaguer en algunes de les seves excursions,²² el 1880 va publicar *Ramelets de proverbis, màximas, refranys y adagis catalans...* i el 1882, amb el pseudònim de «Pau Farriol de Ceret», el llibre de poemes *Espigas y flors*.²³

Mentre Albert Savine havia emprès la traducció francesa, en prosa, de *L'Atlàntida* de Verdaguer,²⁴ Justí Pepratx n'havia començat la traducció en vers. Segons el que explica en una carta adreçada a Narcís Oller, i datada a Perpinyà el 2 de novembre de 1882, sembla que havia acabat aquesta traducció el juliol o l'agost d'aquest mateix any.²⁵ I el dia 3 de febrer de 1883, a la nit, en va llegir uns fragments en el local de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, a Barcelona.²⁶ Llavors ja devia haver iniciat els tractes amb l'editor perquè, en una carta adreçada a Àngel Guimerà i datada a Perpinyà el 9 d'abril de 1883, Pepratx li diu que ha llegit a «La Renaixensa» que Verdaguer és a Barcelona i li demana que li expliqui «que ara estich en tractat ab un editor de París per alló de *Atlàntida* y penso poder entendrme

ab ell sens anar a París, lo que me seria molt agradable, volent anar a las festas próximes dels Jochs Florals».²⁷ Sens dubte, en l'esmentada visita a Barcelona, el nostre traductor devia parlar amb molta de gent i de moltes coses; entre altres, es devia aprofitar l'avinentesa per convidar els escriptors nord-catalans a la propera festa dels Jocs Florals, aquell any que s'esqueia el vint-i-cinquè aniversari de la seva restauració,²⁸ i també, pel que sembla, Guimerà li devia suggerir d'organitzar una trobada d'escriptors d'arreu dels Països Catalans en algun lloc de la Catalunya del Nord a prop de la ratlla fronterera. Igualment en aquesta carta Pepratx li diu: «Sens dubte se diu en vosté mateix com no li donch signe de vida, y també com no li he fet saber encara de quin modo ha sigut acullit aquí son ingeniós i delicat pensament de celebrar, en la ratllada de nostra Fransa, una reunió de catalanistes, lo que me han encarregat tots vostés de participar als rossellonesos, mos compatriotas»,²⁹ li explica que així que va tornar a casa va exposar als seus amics «el projecte iniciat per vosté y agraït ab unánim aplauso per los catalanistas y excursionistas de Barcelona, presents a l'assemblea en la qual se va posar al día lo projecte». Pepratx en va parlar en la sessió general de la «Société Agricole, Scientifique et Littéraire», en una reunió de la Secció de Lletres d'aquesta mateixa societat i en una sessió general del «Club Alpí». Tothom hi va estar d'acord i es va prendre el determini de fer llistes de subscripció. El nostre home, però, no vol deixar-se endur per l'entusiasme, recorda que al Nord encara són a les beceroles i que fins llavors el lligam sempre havia estat amb Montpeller i no pas amb Barcelona: «La renaixensa de vostra hermosíssima llengua, si bé ha comensat aquí, no té, ni pot tenir, ab las circumstàncies que travessa nostre pays, una gran importància (...) y los cinch ó six que plantejam aquí tal renaixensa, ab més gust y delit que talent, nos valem casi tots de la Societat de las Llenguas Romanas de Montpeller, en la qual nos hem empeltats més que de la nostra terra pròpia».³⁰ Per això considerarà un èxit si s'arriben a reunir una vintena de persones: «val més poch y bons...». Diu també que l'endemà —el dia 10—, anirà a Banyuls, on parlarà amb mossèn Rous, el rector de la parròquia, i amb mossèn Bonafont, per veure si en el poble hi ha un local adient, i que en principi la reunió es podria fer el diumenge 3 de juny.

La carta, com he dit, era de l'abril. Llavors, Barcelona es disposava a celebrar el vint-i-cinquè aniversari de la restauració dels Jocs Florals, i hom havia decidit de donar a la festa un caire més solemne i convidar diversos escriptors de fora del Principat. Probablement degut a la recent estada de Justí Pepratx a Barcelona i a la lectura de fragments de la seva traducció de *L'Atlàntida* que hi havia fet, el cert és que hi havia molta expectació a l'entorn de la delegació rossellonesa. Així, per exemple, la secció «Crònica general» del diari «La Renaixensa», del dimecres 2 de maig de 1883, duu la següent informació: «Entre las personas invitadas que es preparan á venir á nostra ciutat pera assistir á las próximas festas dels Jochs florals, se contan los rossellonesos M. Justin Pepratx lo distingit poeta traductor de *La Atlántida*; M. l'abbé Bonafont, poeta conegut literariament ab lo pseudónim de *Lo*

Pastorellet de la vall d'Arles; M. Pere Vidal, docte bibliotecari de la ciutat de Perpinyà; M. Prosper Auriol, acaudalat banquer d'aquella ciutat secretari y delegat com lo senyor Pepratx de la «Societat agrícola, científica y literaria», y M. Joseph Vallarino, comendador de la Ordre de Isabel la Catòlica. També la societat valenciana «Lo Rat Penat» enviará una delegació; esperantsen altras de diferents centres y corporacions nacionals y extrangeras». ³¹ El mateix diari, el dissabte 5 de maig, informa que ja són a Barcelona els senyors Pepratx, Vallarino i Auriol ³² —és a dir, el banquer Pròsper Auriol, secretari de la secció de lletres de la «Société Agricole, Scientifique et Littéraire des Pyrénées-Orientales», i molt probablement Eduard Vallarino (i no Josep, com deia «La Renaixensa»), cunyat de Pepratx; —sembla, doncs, que finalment Bonafont i Vidal no van arribar a venir». ³³

L'endemà, el diumenge 6 de maig, va tenir lloc a la Llotja de Mar la festa dels Jocs. Com vint-i-cinc anys enrera, Manuel Milà i Fontanals n'era el president, Antoni de Bofarull feia de secretari i Víctor Balaguer va llegir el discurs de gràcies, només que Milà estava malalt i va ser representat per Josep Lluís Pons i Gallarza. El secretari del Consistori va dipositar una corona de llorer als peus del bust de Joan I. Entre els premiats cal assenyalar la Flor natural aconseguida per Apelles Mestres, amb el seu poema *La cigala i la formiga* i el premi extraordinari artorgat a Jacint Verdaguer per la seva *Oda a Barcelona*.

Després de la festa, i tal com s'havia fet l'any 1859, ³⁴ hom va acordar de fer una excursió a Montserrat, amb la qual es va obsequiar els hostes rossellonesos i de la qual va sorgir un altre dels poemes de *Pàtria*. Van sortir el dilluns dia 7 i els acompanyaven Jacint Verdaguer, Jaume Collell, Àngel Guimerà, Francesc d'Assís Ubach i Vinyeta, Joaquim Riera i Bertran, Francesc Matheu, Josep Balari i Jovany, Joan Llavallol, Francesc Xavier Tobella, Eduard Toda, Francesc Riba i Lledó, Artur Marsiera, Climent i Maria del Montserrat Cuspinera i Narcís Oller. Un cop arribats al santuari, i convenientment allotjats, es van dedicar a visitar el monestir i les ermites del voltant. L'endemà, de bon matí, van pujar a Sant Jeroni per contemplar el panorama, talment el *Don Jaume* de Verdaguer:

Per veure be Catalunya,
Jaume primer d'Aragó
puja al cim de Sant Geroni
a l'hora en que hi surt lo sol... ³⁵

La contemplació del paisatge que mossèn Cinto descriu en aquest poema i el fet que els rossellonesos es fixessin especialment en el llunyà Pirineu va dur el cronista de l'excursió, Artur Marsiera, a fer unes consideracions sobre la pèrdua dels comtats del nord per «torpeza y negligencia del centralismo español». Però malgrat tot, per a Marsiera, trenta anys després, la llavor que van plantar a Montserrat l'any 1883 havia fructificat, com ho provaven els articles d'un jove anomenat Josep Sebastià Pons. ³⁶ Mentrestant «Verdaguer», callado y meditabundo en un rincón del agreste peñasco que domina todo Catalunya, pidió á uno de nosotros su cartera de apuntes y en ella

improvisó la salutació y súplica *Dels poetes á la Verge*, una de las piezas líricas más inspiradas de su volumen *Pàtria*, és a dir, el poema que finalment va titular *Los poetes a la Verge de Montserrat en l'anada que feren los trobadors catalans de França y d'Espanya, lo 8 de maig de 1883, en celebració de la vinticinquena festa dels Jochs Florals*.³⁷ Al cap d'una estona, i enmig dels aplaudiments de tothom, Verdaguer llegia aquell poema acabat de compondre.

Abans de baixar, i com que la nitidesa del dia permetia de veure els cims del Canigó, el grup, emocionat, va entonar la cançó *Muntanyes regalades*. A part del seu ja esmentat treball periodístic, Artur Masriera es va referir a aquests fets en el seu poema *Als germans del Rosselló*, que va llegir en la festa de Banyuls de la Marenda, el mes següent:

A la montanya sagrada
qu'es lo nostre Sianí,
per donarnos l'abrassada
de germans, váreu venir;
y allí dalt d'aquella altura,
entre onadas de llum pura
girárem la vista aquí.

Guaytárem eixas montanyas,
montanyes del Canigó,
y del fons de las entranyas
eixí un clam de admiració,
quan veyentlas tan nevadas
cantávau: *Son regaladas*
en primavera y tardor.

Aquell cant que ressonava,
desde'ls cims del Montserrat,
y que amunt se l'emportava
la corrent del Llobregat,
deya ben clá á tots los pobles:
—Véuse aquí'ls ideals més nobles,
Fé, poesia y llibertat!—.³⁸

A l'arxiu del monestir es conserva un àlbum, ofrenat per Francisco de Paula Sánchez Toro, d'Alcalá la Real (Jaén), el dia 24 d'octubre de 1857, «para que los viajeros que quieran estampar sus nombres, dejen una memoria de sus visitas al Santuario», segons consta en la portada calligràfica.³⁹ Els nostres expedicionaris hi van anotar: «Los dies 8 y 9 de Maig de 1883 visitaren est sant Monastir y sa montanya'ls poetes catalans y rossellonesos, després d'haver assistit a les festes del 25è. certámen dels Jochs Florals de Barcelona y haverse donat l'abrassada de germanó dalt de St. Geroni. ¡Que la Mare de Deu protegesca'ls nostres territoris!». ¡Que'ls nostres pobles guayten sempre ab esperansa á Montserrat». I signen: «Lo Cap de l'expedició, Jacinto

Verdaguer, Pbre.: Lo Cor, Jtin. Pepratx; P. Auriol de Perpignán; La cua, F. Matheu». Després hi ha la poesia autògrafa de Verdaguer, a continuació les signatures d'Artur Masriera i Eduard Toda en nom de Maria del Montserrat i Climent Cuspinera, Francesc Ubach i Vinyeta, Narcís Oller, Josep Balari i Jovany, Joan Llavallol i Àngel Guimerà, concurrents a l'expedició, i una inscripció en caràcters xinesos.⁴⁰

El mateix dimarts a la tarda, en la cella número 17 de l'edifici Santa Teresa, Verdaguer, acompanyat d'uns quants poetes amics corregia i donava els últims retocs a la seva *Oda a Barcelona*, que li acabaven de premiar als Jocs Florals i que calia imprimir de seguida.⁴¹ A la nit hi va haver el banquet de comiat, que van decidir denominar d'«arreveure», i l'endemà al matí, després d'oïr missa en l'ermita de Santa Cecília, celebrada per Verdaguer i ajudada per Riba i Lledó i Francesc Tobella, muntats en segles cavalls, per Can Massana, es van dirigir cap al Bruc, on van dinar. Allí Verdaguer va deixar escrita en la paret del menjador de l'hostal una antiga benedicció de taula popular:

Benehit sia per Deu
L'aliment de nostre vida;
Per los mérits de Jesús
Y la humil Verge Maria.⁴²

Després, des de Collbató, i abans de tornar definitivament a Barcelona, van pujar a les coves i, perquè la festa resultés completa, tampoc no hi va faltar un «miracle»: «(...) atribuyendo á un milagro de la Virgen el hecho de que uno de nuestros amigos se salvase en una caída que tuvo al borde de uno de los pozos de aquellas maravillas geológicas, resultando ileso por fortuna».⁴³

Retornat a Perpinyà, Justí Pepratx devia dedicar-se a preparar els últims detalls de la trobada de germanor entre escriptors del nord i del sud a Banyuls de la Marenda —al·ludida ja per l'«arreveure» del banquet montserratí—, que finalment es va celebrar el diumenge 17 i els dilluns 18 de juny.⁴⁴ Precisament, de la gairebé trentena d'escriptors que s'hi van desplaçar des de Barcelona, n'hi havia deu que havien participat en l'excursió a Montserrat: Jaume Collell, Àngel Guimerà, Artur Masriera, Francesc Matheu, Narcís Oller, Francesc Riba i Lledó, Joaquim Riera i Bertran, Francesc Xavier Tobella, Eduard Toda i Jacint Verdaguer. Els altres eren Ferran Agulló, Ramon Arabia, Gaietà Cornet, Lluís Cutchet, Francesc Flos i Calcat, Tomàs Fortexa, Antoni Gaudí, Melcior de Palau, Gaietà Pié, Agustí Querol, Alexandre de Riquer, Domingo Sanromà, Joan Serra, M. Serra i Solé, Carles Torruella, Àlvar Verdaguer, Emili Vilanova i Josep Yxart. De l'altre costat, i a més de Pepratx, Auriol i Vallarino, el grup que es va desplaçar a Banyuls va trobar-s'hi, entre altres, amb els ja esmentats Pere Courtais, Jaume Boixeda, Josep Bonafont i Francesc Rous i amb Pere Vidal, bibliotecari i vice-president del «Club Alpí», el notari Lleó Fabre, arxiver de la SASLPO, Eugeni Pepratx, germà de l'organitzador, Lleó Ferrer, president honorari del «Club Alpí», l'advocat Amadeu Reynés, el senyor Lavall, director d'un dels diaris de Per-

pinjà, el senyor Donnezan —probablement Albert Donnezan, metge i director de la secció de ciències de la SASLPO—, així com Camille Laforgue, president de la *Maintenance* del Felibritge del Llenguadoc, i Alphonse Roque-Ferrier, secretari de la «Société des Langues Romanes» de Montpeller, a més del batlle de Banyuls, senyor Pascal. La trobada, ideada per Guimerà i perfectament organitzada per Pepratx, amb una important i activa presència de les societats excursionistes de Barcelona i de Perpinyà i de la «Société Agricole, Scientifique et Littéraire des Pyrénées-Orientales», va ser un autèntic èxit. Ho va ser des del punt de vista literari —recordem que va ser l'ocasió en què es van donar a conèixer, per primera vegada i per boca de Jaume Collell, fragments del poema *Canigó*, i que, com a cloenda, Guimerà, Pepratx i Verdaguer van ser coronats amb l'lorer del claustre de la catedral d'Elna—, però també des del punt de vista ideològic, és a dir, dels «procediments propagandístics adoptats per un catalanisme conservador que cerca de convertir-se en un veritable moviment de masses sota l'ègida dels pressupòsits fonamentals del discurs regionalista: Déu-Pàtria-Tradició»,⁴⁵ tot i les limitacions que tothom reconeixia per a la Catalunya del Nord, sobretot en l'ordre polític.⁴⁵

A partir d'aquesta primera festa de Banyuls, Verdaguer comença a esdevenir per als nord-catalans una mena d'heroi nacional, condició que es veurà definitivament consolidada amb la publicació de *Canigó* —que no en va anava dedicat «als catalans de França»—, obra que influirà clarament diversos poetes de les comarques del nord.⁴⁷

La sòlida amistat de Verdaguer amb Pepratx, i fins i tot amb altres rossellonesos, les relacions epistolars que hi mantenia i les seves anades a la Catalunya del Nord donaran lloc encara a dues altres composicions recollides al volum *Pàtria*, em refereixo a dos poemes de circumstàncies: *La corona* i *Los fills del Canigó*.

*La corona*⁴⁸ és una composició de ressons canigonencs, on alludeix a l'esmentada coronació de l'lorer:

Les dues verdes branques que la formen
son del llorer que en vostres horts se cria,
cantors del Rosselló, aucells d'exes platges,
parents del rossinyol y la cardina.

Verdaguer la va dedicar «a la Societat Agrícola, Científica y Literaria de Perpinyà», o sigui, la SASLPO, de la qual formaven part Justí Pepratx i diversos dels participants a la trobada de Banyuls.

*Los fills del Canigó*⁴⁹ és el primer poema que Verdaguer va dedicar «a la Estudiantina Catalana de Perpinyà», l'agrupació d'uns 25 joves estudiants i llicenciats rossellonesos que, amb finalitat benèfica, cantaven cançons tradicionals catalanes, acompanyats de guitarres, mandolines, flautes i panderos i vestits de català:

Al front la barretina,
la caritat al cor,

toquèm la bandolina,
cantèm lo patri amor.

L'Estudiantina es va constituir durant el carnaval de 1884 —si bé li podríem trobar un precedent en els joves cantaires que van actuar durant les festes de Banyuls de l'any anterior—⁵⁰ i sota la direcció de Justí Pepratx i del seu fill Justí, estudiant de dret, va actuar en moltíssimes ocasions, en tota mena d'actes, bàsicament per la Catalunya del Nord, però també a fora.⁵¹ Una d'aquestes seves actuacions, la que van fer a la segona festa de Banyuls, el 8 de setembre de 1887, va originar el desplaçament de l'Estudiantina a Barcelona, organitzat directament per mossèn Cinto. En aquesta ocasió, l'Estudiantina, que va ser especialment acollida per la Lliga de Catalunya i pel Centre Escolar Catalanista, i al marge de les visites fetes als locals de diverses entitats, va fer tres concerts benèfics: un al teatre Líric, el diumenge 5 de febrer, a la tarda; un altre a la sala de concerts de la fàbrica de pianos Bernareggi, Gassó i Cia., el dia 6 a la nit; i el tercer al Teatre Romea, el dia 7, en finalitzar l'estrena de *Mar y cel*, d'Àngel Guimerà.

Notes

1. P[ere] V[erdaguer], *Literatura rossellonesa*, dins MOLAS, Joaquim i MASSOT i Muntaner, Josep [dirs.], *Diccionari de la Literatura Catalana*, Barcelona, Ed. 62, 1979, p. 385; veg. també, del mateix autor, *Jacint Verdaguer i la Renaixença rossellonesa*, «Alimara», 16 (estiu 1986), p. 8; agraeixo a Pere Farrés que m'hagi facilitat la consulta d'aquest article.

2. Vegeu l'estudi de ALEGRET, Joan; *La literatura a Catalunya-Nord entre 1808 i 1833*, «Mayurga», 19 (1979-1980), pp. 127-133.

3. «La via literària com a vehicle de divulgació ideològica a gran escala serà emprada, doncs, igualment pel regionalisme», com molt bé diu Jordi Canal i Morell i Margarida Casacuberta en el seu article *Jacint Verdaguer, un poeta al servei del catalanisme conservador*, «Revista de Catalunya», 13 (novembre 1987), p. 163.

4. DE CASACUBERTA, Josep M.; *Excursions y sojorns de Jacint Verdaguer a les contrades pirinenques*, aplegat darrerament al seu llibre *Estudis sobre Verdaguer*, S.I. [Vic-Barcelona], Eumo Ed.-Ed. Barcino-Institut d'Estudis Catalans, 1986, p. 158; com és sabut, es tracta de l'estudi fonamental per conèixer els moviments i les relacions de Mossèn Cinto en les seves estades en terres nord-catalanes, especialment durant l'etapa preparatòria de *Canigó*. Veg., també, TORRENT i FÀBREGAS, Joan; *Primers contactes de Verdaguer amb els catalans del Rosselló*, «Faig», 29 (novembre 1987), pp. 23-36.

5. Veg. DE CASACUBERTA, Josep M.; *Excursions...*, p. 158, nota 7.

6. *Epístola biogràfica*. Cito d'acord amb l'edició de Ricard Torrents, dins *Anuari Verdaguer 1986*, Vic, Eumo Ed.-Ajuntament de Barcelona, 1987, p. 240. Es tracta de l'esbós biogràfic de Verdaguer que Pepratx va incloure a manera de pròleg en la segona edició de la seva traducció en vers, de *L'Atlàntida*, Paris, Hachette & Cie., 1887, la primera que va aparèixer acompanyada del text original català. Aquesta traducció de Pepratx va conèixer sis edicions entre 1884 i 1900.

7. Vegeu-lo íntegrament dins *Pàtria*, Barcelona, Il·lustració Catalana, s.a. [1888], pp. 187-192; sobre la simbologia del poema i el «carlisme» de Verdaguer, veg. TOR-

RENTS, Ricard, *Els corrents ideològics en el «Canigó» de Verdaguer*, dins «Revista de Girona», 119 (novembre-desembre 1986), pp. 68-69, i també CANAL, J. i CASACUBERTA, M., *Jacint Verdaguer, un poeta...*, p. 164, treballs que fan innecessari que m'entretinguí en aquest poema.

8. Vegeu TORRENT i FÀBREGAS, J., *Primers contactes...*, i AMADE, Joan, *Jacint Verdaguer et le Roussillon*, dins *Miscellània Verdaguer*, París, Ragasol, 1946, pp. 151-155.

9. DE CASACUBERTA, J.M., *Excursions...*, p. 165.

10. Veg. TORRENTS, R., *Els corrents...*, p. 70, nota 2, on transcriu fragments d'una carta inèdita de Verdaguer a Puiggarí, datada el 24 d'octubre de 1880, de gran interès per a l'estudi de *Canigó*.

11. L'11 de novembre de 1945, any del centenari de Verdaguer, hom va descobrir una làpida a la façana de la casa de Pepratx, a la plaça Aragó de Perpinyà, cantonada amb el carrer d'Alsàcia-Lorena: «En aquesta casa de Justí Pepratx, traductor de *L'Atlàntida*, habitava, quan venia a Perpinyà, mossèn Jacint Verdaguer, poeta nacional de Catalunya, MCMXLV», J. Torrent i Fàbregas, «*Canigó* i el desvetllament de la consciència catalana al Rosselló», dins *Als 75 anys del poema «Canigó»*, (col. Critèron, 7), Barcelona, Ed. Franciscana, 1961, p. 143; pel que fa a l'excursió, veg. DE CASACUBERTA, J.M., *Excursions...*, p. 170.

12. París, Maisonneuve, 1881. Josep Tolrà de Bordas (Prada de Conflent 1824-Tolosa de Llenguadoc 1890) va fer estudis de dret i va exercir com a advocat, després es va ordenar de sacerdot i va ser professor al seminari de Prada fins que se'n va anar a Roma, al servei de l'església de Sant Lluís del Francesos. Va fer una traducció en prosa de *Canigó* (París 1889) —l'edició de la qual va ser sufragada pel poeta vallespirenc resident a París Pere Talrich, veg. BOVER, A., *Pere Talrich i els seus «Recorts del Rosselló»*, dins Actes del Colloqui Internacional sobre la Renaixença (Barcelona, en premsa)— i va publicar diversos estudis històrics i literaris; sobre el tema de *L'Atlàntida* encara hi va insistir en un altre treball: *Essai sur «L'Atlantide» de Verdaguer*, (Amiens 1883), l'endrega al lector del qual és datada a Illa (Rosselló), el 13 de desembre de 1881.

13. Veg. TORRENT i FÀBREGAS, J., «*Canigó* i el desvetllament..., p. 133.

14. (Perpinyà, 1787-París, 1849).

15. (Perpinyà, 1768-1854).

16. Aquest primer llibre de Pere Courtais (Argelers, 1816-1888) va ser imprès a Perpinyà per Julià frères, impr. Tant aquest com els altres que citaré eren llibres de tirada molt curta i dels quals n'hi ha pocs exemplars localitzats; en dono les dades sempre que les conec.

17. Mossèn Rous —de vegades grafiat Roux— (Prada de Conflent, 1828-Banyuls de la Marenda, 1897) va publicar aquest segon llibre seu a can Jammet d'Espirà de l'Aglí (Rosselló).

18. Les faules de Gabriel Boixeda (Prats de Molló, 1809-Perpinyà, 1874) van ser recollides pel seu nebot, el poeta i canonge Jaume Boixeda, el nebot del qual, Eduard Boixeda, en va publicar la selecció *66 faules catalanes* (1937).

19. (Arles, 1801-1864). L'edició de les seves poesies va ser publicada a Perpinyà per Carlos Latrobe.

20. Aquest recull de Josep Bonafont (el Soler, 1854-Illa, 1935) va ser publicat a Perpinyà per Carlos Latrobe. Més endavant va donar a conèixer *Ays*, Perpinyà, Carlos Latrobe, 1887, i *Ays y albaides*, Perpinyà, Comet, 1914.

21. Sobre Pepratx —cognom que a la Catalunya del Nord és habitualment pronunciat com si es graficés Peprats—, veg. la necrològica d'Henri Sèbe, *Notice sur Justin*

Peprats, «Bulletin de la Société Agricole, Scientifique et Littéraire des Pyrénées-Orientales», 43 (1902), pp. 387-393, i la conferència de Michel Dessège, *Le Père de la Renaissance Roussillonnaise. Justin Pepratx (1828-1901)*, publicada dins el mateix BSASLPO, 81 (1967-1968), pp. 75-121.

22. Veg. DE CASACUBERTA, J.M., *Excursions...*

23. Tots dos publicats a Perpinyà per C. Latrobe.

24. La seva traducció va aparèixer primer en diversos números de «Le Midi Littéraire», durant l'any 1882, i després es va publicar com a llibre el 1884 i es va reeditar el 1887; veg. TORRENT i FÀBREGAS, J., *Projecció de «L'Atlàntida» més enllà dels Països Catalans*, dins *Jacint Verdaguer. En el centenari de «L'Atlàntida»*, Barcelona, Fundació Carulla-Font, 1977, pp. 87-88.

25. Li explica que està molt enfeinat, «més que tot [amb] la traducció que estic coordinant y corregint per ultima vegada, habentla acabada fa tres o quatre mesos, y à punt de la entregar à la impremta», Arxiu Històric Municipal de Barcelona, carpeta N.O.-I-1360.

26. Veg. la «Revista Literària» (febrer de 1883), p. 50. Anys a venir, el 1912, Artur Masriera ho va rememorar en el núm. XXVII de la seva secció *Triunfantes y olvidados*, de «La Vanguardia» (diumenge, 29.09.1912), però la memòria li falla i diu que la lectura es va fer el 1882 —en lloc del 1883— en el local del Centre Excursionista de Catalunya —en lloc de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques—; si bé el local sempre va ser el mateix, al carrer del Paradís, en realitat el Centre Excursionista de Catalunya no va néixer fins al 1890, de la fusió de l'entitat abans esmentada amb l'Associació d'Excursions Catalana, tal com diu Josep Iglésies a *Presència de l'excursionisme dins la cultura catalana*, dins *L'excursionisme a Catalunya (1876-1976)*, Barcelona, Fundació Carulla-Font, 1975, p. 36. D'altra banda, sembla que Masriera va aplegar aquestes col·laboracions a «La Vanguardia» en un llibre que duia el mateix títol de *Triunfantes y olvidados*, publicat el mateix 1912, que no he pogut veure.

27. GUIMERÀ, Àngel, *Epistolari*, recull i anotació per Enric Cubas i Oliver, Barcelona, Barcino, 1930, carta XX, p. 62.

28. Per això, en aquesta mateixa carta, Pepratx demana a Guimerà, «si no és això massa exigir de sa bondat»: «Quan será conegut lo programa de las festas dels Jochs Florals, fàssame'l favor de me lo enviar; y si pogués hi ajustar una carta d'invitació particular, ó encara millor comuna per mos amichs catalanistas del Rosselló, dirigida ja pels mantenenedors, ja pel Secretari, m seria cosa gratíssima», *loc. cit.*, pp. 62-63.

29. *Loc. cit.*, p. 59. Cal recordar que una forta amistat unia els dos escriptors, fins al punt que, «havent caigut malalt en un dels seus sojorns a Barcelona, [Pepratx] passà la malaltia en lo propi estatge de «La Renaixensa», que llavors dirigia Guimerà, segons que explica el curador del volum, E. Cubas, en la nota 8, pp. 63-64.

30. Sempre la mateixa carta, ara en la p. 60.

31. p. 2589.

32. p. 2667.

33. Tot i que en l'esmentat article de «La Vanguardia» (29.09.1912), p. 6, Artur Masriera diu que, a més dels tres esmentats, també van venir els senyors Vidal, Reynés, Fabre i Pagès, i que duien la representació dels seus col·legues Bonafont, el canonge Boixeda, i els senyors Delpont, Donnezan, Talrich i Courtais entre d'altres.

34. Veg. la *Vinculació dels Jocs Florals amb Montserrat*, dins Josep Miracle, *La restauració dels Jocs Florals*, Barcelona, Aymà, 1960, pp. 330-335; sobre el valor simbòlic de les muntanyes —i especialment de Montserrat— en la Renaixença —i particularment en els Jocs Florals—, veg. Joan Amade, *Origines et Premières manifestations de la Renaissance littéraire en Catalogne au XIXe siècle*, Tolosa de Llenguadoc-

París, Privat-Didier, 1925, p. 206, i Llorenç Prats, *El mite de la tradició popular*, Barcelona, Edicions 62, 1988, pp. 42-44.

35. *Don Jaume en Sant Geroni* va ser inclòs també en el volum *Pàtria*, pp. 175-178.

36. Sempre en el mateix article de «La Vanguardia», Masriera reproduïx —traduïts a l'espanyol— dos fragments d'un article de Pons titulat *Jochs Florals à Roselló*, sinat el maig de 1912 i publicat a la «Revue Catalane», 66 (15.06.1912), pp. 174-176.

37. El poema va ser reproduït per «La Veu del Montserrat», 23 (dissabte, 9.06.1883), p. 18, amb la iniciació: «Poesia llegida per son autor en la anada que feren los trobadors catalans y forasters, lo dia 8 de maig de 1883, en celebrat de la vintienquena dels *Jochs Florals*», i finalment va ser inclòs dins *Pàtria*, pp. 172-174. Veg., a l'apèndix, la primera versió d'aquest poema, conservada a l'arxiu del monestir.

38. El poema va ser publicat a «La Veu del Montserrat», 25 (dissabte, 23.06.1883), pp. 196-197. Masriera el va recollir, amb el subtítol «Catalans de França» i datat a «Banyuls del Rosselló, 17 de juny de 1883», en l'edició de les seves *Poesies*, Barcelona, Llibreria Catòlica, 1893, pp. 219-222. El text d'aquesta versió diguem-ne definitiva és pràcticament el mateix que el que va donar a conèixer el 1883. A més d'alguns canvis ortogràfics i d'afegir-hi un parell de notes, Masriera hi va efectuar variacions en quatre versos, dues de les quals afecten l'última estrofa transcrita. La coherència el fa rectificar ara en: «y que avall se l'emportava». El segon d'aquests canvis té més interès, substitueix «llibertat» per «Germandat». D'altra banda, a la primera versió no hi figurava la curiosa tornada: «¡Viscan molts anys los catalans de França, / que encara ho volen ser, / ¡salut als nets de Sant Lluís que cridan: / —¡Visca en Jaume primer!—».

39. Signatura: A XV.

40. Pp. 131r, 131v i 132r, respectivament. La inscripció xinesa cal entendre-la dins del to de bon humor que va presidir l'excursió i que es deixa veure entre les firmes. Diu —i agraeixo a Dolors Folch aquesta transcripció— el següent: «Santa Maria. Funcionari, a Xangai, del país de Gan Sol. Toda.» Cal recordar que, dedicat a les feines consulars, Toda va residir a Xangai entre l'octubre de 1880 i el novembre de 1882 —ell mateix explica records i anècdotes de les seves estades per les terres xineses en el seu discurs presidencial als *Jochs Florals de Barcelona* de 1927, Barcelona, La Renaixensa, 1927—; veg. Eufemià Fort i Cogul, *Eudard Toda, tal com l'he conegut*, Montserrat, Publicacions de l'Abadia, 1975, pp. 45-46. Per cert que Toda alludeix a aquesta excursió montserratina en el manuscrit *Dietario del viaje de Eduardo Toda Güell a China y a Egipto en los años 1876 y 1884*, veg. Manuel Forasté i Giravent, *Eduard Toda i Güell, viatger*, «Els Marges», 30 (gener 1984), p. 100.

41. Veg. MASRIERA, A., *ibid.* Cal recordar que l'Ajuntament de Barcelona va decidir fer una tirada especial de l'*Oda*, de 100.000 exemplars, per repartir a les escoles de la ciutat.

42. MASRIERA, A., *loc. cit.*

43. *Ibid.*

44. Sobre aquesta festa, veg. el meu treball *La festa literària de Banyuls de la Marenda (1883)*, dins la *Miscel·lània Joan Bastardas*, Barcelona, en preparació.

45. CANAL, J. i CASACUBERTA, M., *Jacint Verdaguer, un poeta...*, p. 163; veg. un resum del contingut ideològic de l'obra verdagueriana en el capítol que li dedica Joaquim Molas dins DE RIQUER, M.; COMAS, A. i MOLAS, J., *Història de la literatura catalana*, VII, Barcelona, Ariel, 1986, pp. 226-228, i pel que fa al pensament de Justí Pepratx l'esmentada col·laboració meua a la *Miscel·lània Joan Bastardas*.

46. Veg., per exemple, el que en diu el cosí de mossèn Cinto, Narcís Verdager i Callís, a propòsit de la publicació del llibre de Pere Talrich *Recorts del Rosselló*, l'octubre de 1887, «La Veu del Montserrat», 42 (15.10.1887), pp. 330-331.

47. Veg. TORRENTS, J., «*Canigó*» i..., i BOVER, A., *Pere Talrich* i...

48. *Pàtria*, Barcelona, Il·lustració Catalana, s. d. [1888], pp. 70-72.

49. *Loc. cit.*, pp. 122-123.

50. Veg. la meua contribució a la *Miscellània Joan Bastardes*.

51. El desembre de 1885, per exemple, i juntament amb la cobla dels Mattes, de Ceret, es van traslladar a París —on van ser rebuts pel poeta Pere Talrich, resident a la capital francesa— per participar en les Festes del Sol; veg. el meu treball *Pere Talrich* i...

52. Veg. les vuit cartes de Pepratx a Verdager, escrites entre el 13 i el 29 de gener de 1888, *Epistolari de Jacint Verdager*, VI, núms. 672-673, 675-676 i 678-681, pp. 127-130, 132-136 i 138-148 respectivament.

APÈNDIX

131 v

*Los poetes catalans á la Verge**

¿Perqué Deu ha creat los puigs de marbre
del Montserrat altiu?

! Omnipotent planta sovint un arbre
sols per penjarhi 1 niu.

Lo niu, verge puríssima es lo vostre,
nosaltres los petits
som que vivim de llet del amor vostre,
de llet de vostres pits.

A tots Vos no covau, mes als poetes
vos nos teniu mes prop,
fentnos cantar com 1 arpa dels profetes,
fentnos plorar com Job.

Ensenyantnos lo port en las revoltes
del mar de les passions
d'ahont com altre genovés á voltes
voldriam traure mons.

Abuy nos heu guiat fins á les grades
de vostre soli excels,
Pastora'ns heu guiat á vostres prades,
estrella, á vostres cels.

* Arxiu del Monestir de Montserrat, signatura: A XV. Agraeixo al pare Marc Taxonera les facilitats per a la consulta d'aquest document i a Ramon Pinyol i Torrens la fotocòpia que me'n va fer arribar.

A vostres peus ó divinal Maria
que hi fa de bon estar;
ditxos, ditxós, lo rossinyol que hi nia
la flor que hi ve à esclatar.
¡Ditxós lo cor que, de la terra lliure,
ací us pot assolir!
¡ditxós qui ab Vos aprop del cel pot viure!
¡ditxós qui hi pot morir!
Que altes son, o Regina les agulles
de vostre temple d'or,
d'una etsevara immensa son les fulles
mes vos ne sou la flor.

132r

Vos sou la flor nosaltres les abelles
vivim de dolsa mel,
y al mon ja no trobanthi flors prou belles
cercam las flors del cel.

O Verge, nostre cor ja no s'allunya
may mes de vostre altar.
o àliga real de Catalunya
portaunos à volar.

9 maig 1883

Jacinto Verdaguer Pbre
[signat]